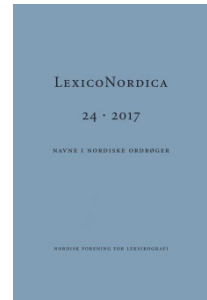

LexicoNordica

Titel: Navnestof i ordbøger – nye tider, nye måder
Forfatter: Lars Trap-Jensen & Henrik Lorentzen
Kilde: LexicoNordica 24, 2017, s. 109-129
URL: <https://tidsskrift.dk/index.php/lexn/issue/archive>

© 2017 LexicoNordica og forfatterne

Betingelser for brug af denne artikel

Denne artikel er omfattet af ophavsretsloven, og der må citeres fra den. Følgende betingelser skal dog være opfyldt:

- Citatet skal være i overensstemmelse med „god skik“
- Der må kun citeres „i det omfang, som betinges af formålet“
- Ophavsmanden til teksten skal krediteres, og kilden skal angives, jf. ovenstående bibliografiske oplysninger.

Navnestof i ordbøger – nye tider, nye måder

Lars Trap-Jensen & Henrik Lorentzen

Description of names in general language dictionaries has always been an area of dispute. A small survey of the most popular dictionaries in the Nordic countries shows that, with a few exceptions, the overall policy has been not to include names except where they are used metaphorically or in set phrases. However, since the main argument against inclusion is space-saving considerations dating from the paper era, maybe the time has come to attempt another approach. In this article we give an account of the aspects involved and suggest possible solutions if The Danish Dictionary should decide to include names on a larger scale.

1. Baggrund, tradition og begrebsafklaring

Vi vil i denne artikel alene beskæftige os med navnestoffets behandling i almenordbøger, dvs. i étssprogede betydningsordbøger der dækker almensproget, og altså ikke fag- og specialordbøger der specifikt behandler navnestof. Gennemgangen er baseret på vores erfaringer fra *Den Danske Ordbog* (DDO) og den måde navnestof er blevet behandlet dér. De redaktionelle principper der vedrører navnestoffet, blev udarbejdet til den trykte udgave af ordbogen og følges endnu i dag, men spørgsmålet er om forudsætningerne er de samme for den digitale udgave af DDO.

Vi undersøger først problemstillingen alment, herunder hvordan navnestoffet behandles i andre nordiske almenordbøger. Derefter fokuserer vi mere specifikt på behandlingen i DDO og de muligheder der byder sig for at inddrage navnestof hvis vi ønsker at gøre det i et større omfang end hidtil.

At der er stor interesse for navnestoffet blandt ordbogens brugere, kan vi se på flere måder. Vi får direkte henvendelser fra brugerne hvori de efterlyser navnestof. Og af vores logfiler fremgår det at brugerne forsøger at slå navne op i ordbogen. Man kan spørge sig hvorfor navnestoffet ikke fylder mere i almenordbøgerne end det er tilfældet. Traditionelt har det været manglen på betydningsmæssigt indhold der har været den vigtigste årsag til at navne ikke medtages. Almenordbøger er primært betydningsordbøger, og da proprier overvejende er monoreferentielle, dvs. individudpegende, er deres semantiske beskrivelse hurtigt udtømt. Et specifikt navn kan tilordnes én af en begrænset række underkategorier: mandel. kvindenavn, stednavn, vare- eller firmanavn osv. Dermed er den semantiske beskrivelse udtømt.

Når det derimod gælder andre typer oplysninger, frembyder navnestoffet samme problemer som alle andre opslagsord, ikke mindst på udtrykssiden: Hvordan staves og udtales Mongoliets hovedstad: *Ulan Bator* eller *Ulaanbaatar*? Hedder det *Kampuchea* eller *Cambodia*? *Kirgisistan* eller *Kirgistan*? Hvordan staver man til *Bruxelles*? Er *Egypten* med E eller Æ? Ligeledes er etymologierne ofte særligt interessante for brugerne fordi navne ofte har en lang historie og dermed er blevet slidt af tidens tand så de kan være svære at gennemskue.

Ud over det teoretisk forankrede semantiske argument er der mere pragmatisk begrundede argumenter mod at medtage navnestoffet: Det er et overordentlig omfangsrigt materiale der i givet fald åbnes op for – tænk fx blot på verdens stednavne – som ydermere kan være vanskeligt at prioritere. Materialet er desuden i mange tilfælde flygtigt og vil på grund af sin encyklopædiske karakter kræve en del vedligeholdelse efterfølgende; det gælder eksempelvis firma- og produktnavne eller film- og bogtitler. Det nok mest tungtvejende argument for den trykte ordbog har dog utvivlsomt været hensynet til den sparsomme plads. Dette argument spiller til gengæld nærmest ingen rolle for den digitale ordbog, og

det er da også den væsentligste grund til at redaktionen nu har fundet anledning til at genoverveje beslutningen.

Leksikografihistorisk er holdningen til navnestoffet præget af variation og manglende konsensus:

There does not seem to be any agreement among lexicographers, however, whether and in what proportion to include such personal names in general dictionaries (Hartmann 2013:387)

Hartmann udtaler sig her om personnavne, men udsagnet gælder ligefuldt det øvrige navnestof. Der er heller intet der tyder på at situationen skulle være anderledes i Norden.

I Danmark er Moths ordbog (ca. 1700) ganske rig på navnestof, både personnavne og stednavne (se figur 1). Det er faktisk noget af det der gør ordbogen kulturhistorisk interessant også for moderne brugere.

Ny Jork Indig. Manhatan. Belg. Niew Amsterdam. Er en by i kanade, i Nördre Ameriken. Har et got kastel, og en gôd hafn. hørte før til Holland, nu til Engelland.

Eboracus novum.

Rapportér et problem

fra Moths Ordbog. Leksikonet, se håndskrift

Mari eller **Marie** eller **Marre** eller **Maje** Er et kvinde nåun. *Maria.*

Så, mari.

per sanctam mariam et omnes sanctos.

så, hielpe mig Gud fader og Mari, den rene mø.

ita me deus et Sancta Maria adjuvet.

var en êd i de pavelige tider. Helsen med gud og Mari.

Salutem tibi precor à deo et Sancta Maria. //

Rapportér et problem

fra Moths Ordbog. Verbalordbogen, se håndskrift

Figur 1: Opslagene *Ny Jork* og *Mari*, Moths ordbog, fra leksikondelen hhv. verbalordbogen, ca. 1700.

Navne i almenordbøger er altså på ingen måde noget nyt. I nyere tid synes der at være en tendens til at henføre navnestoffet til encyklopædier. Men det er altså bare en konvention, og der råder en vis tilfældighed på området, jf. Hartmann (op.cit.). Som man også kan se af figur 1, opdelt Moth ordmaterialet i en ordbogsdel og en leksikondel, men han behandler interessant nok navnestoffet begge steder.

På samme måde kan man se at andre lande har udviklet andre konventioner. Fx er der i England og ikke mindst Frankrig en langt større tradition for at inkludere navnestof. Larousse var fx en stor beundrer af Diderot og de franske encyklopædister og blev om nogen grundlæggeren af den franske tradition da Larousses første ordbog udkom midt i 1800-tallet (jf. Pruvost 2002).

Omvendt er de færreste ordbøger helt og aldeles fri for navnestof, hvilket hænger sammen med hvordan man definerer egenavne, og grænsen mellem proprium og appellativ er ikke skarp. Faktisk giver det god mening i denne sammenhæng at beskrive substantiver på et kontinuum fra rent proprium til rent appellativ. De rene proprier er strengt monoreferentielle, dvs. de har ikke noget egentligt semantisk indhold, men tjener alene til at udpege et individ. Eksempler på rene proprier er *Donau, Fido, Fuji, Helge, Island, Madrid, Sofie* og *Vänern*. Men navne er også kontekstbundne og kan derfor bruges appellativisk eller som proprier afhængigt af situationen. Nogle proprier bærer fx konnotationer som det kræver kulturkendskab at forstå til bunds. Det kan være metonymisk brug som i “Kreml udtaler ...”, “Pentagon mener ...”, “det forlyder fra Elysée-palæet ...”, det kan være person- og stednavne der forbindes med en bestemt social kontekst (*Svensson, Holte, Brian, Per og Pål*) eller bruges overført (*Brynhilde, Klods-Hans, Tivoli*). På overgangen mellem proprium og appellativ finder vi ord der kan bruges proprialt i nogle sammenhænge og appellativisk i andre: *Borgen/borgen, Kontoret/kontoret, Månen/månen, Renæssancen/renæssancen, Volvo/volvo*. Endelig findes der navne som er helt

leksikaliserede som appellativer. Det er dem der benævnes eponymer, og som helt har mistet deres navnekarakter: *adonis*, *cardigan*, *hertz*, *jacuzzi*, *mekka*, *sandwich*, *spencer*, *stradivarius*. Deres fortid som proprier tjener alene som etymologisk oplysning og er for en synkron betragtning semantisk overflødig. En interessant mellemform udgøres af varemærker som er på vej til at blive appellativer: *albyl*, *jeep*, *kleenex*, *neskaffe*, *spinning*. De opfattes og bruges af mange sprogbrugere som appellativer, men varemærkeejerne (og deres advokater) forsøger stædigt at fastholde dem som en særlig type navne.

2. Navnestof i nordiske almenordbøger

Fordi der ikke hersker enighed om principperne, kan det være nyttigt med en oversigt over behandlingen af navnestof i de vigtigste almenordbøger i Norden. I Danmark er *Nudansk Ordbog* (NDO) usædvanlig ved at medtage navnestof i stor stil. Denne ordbog indeholdt i førsteudgaven (1953) ca. 2.000 navne, mens der i 15. udgave var 4.400 primært person- og stednavne. Da ordbogen blev gennemrevideret midt i 1990'erne, forsvandt noget af navnestoffet i første omgang, ikke som et aktivt fravalg, men fordi 1996-udgaven ikke indeholdt etymologier, og denne information var den væsentligste for navnestoffet. Det blev dog i et vist omfang genoptaget i senere udgaver, ligesom også de etymologiske oplysninger kom tilbage. Personnavnene kom dog ikke med, hvilket er årsagen til at mange stadig må ty til den gamle udgave af NDO fra tid til anden (Becker-Christensen 2013:75f.).

Den Danske Netordbog (DDNO) har også i et vist omfang taget navnestof med. Ordbogen oplyser ikke om sine kriterier for lemmaselektion på dette område, så beskrivelsen beror alene på stikprøveopslag. Vi kan se at DDNO medtager mange stednavne (*Berlin*, *Filippinerne*, *Nilen*, *K2*, *Ladoga* osv.), men tilsyneladende

ikke almindelige personnavne. Vi har desuden fundet navne inden for fx religion (*Apollon, Isis, Jesus, Muhamed, Vishnu*) og motorfabrikater (*Kawasaki, Saab, Skoda, Toyota*), desuden: *De Olympiske Lege, Tivoli, Paradis* (proprium), mens varemærker angives enten som substantiv uden varemærkeangivelse (*barbie, lego, segway*), som substantiv med varemærkeangivelse (*antabus, flexlån, plexi-glas*) eller som proprium – uden varemærkeangivelse i de eksempler vi har kunnet finde (*iPhone, Facebook, Instagram, YouTube, Twitter, PlayStation*).

Svenska Akademiens ordbok (SAOB) nævner eksplicit at proprium (person- og stednavne) som hovedregel ikke medtages; dog kan man godt finde visse proprium, men altid i tilfælde hvor der er mere at sige om navnet udover det individudpegende.

Som det fremgår af figur 2, beskrives det egentlige proprium også, i hvert fald undertiden, når det først er lemmatiseret. I dette tilfælde gælder det dog kun det mytologiske navn, ikke det almindelige pigenavn *Diana*. I andre tilfælde har SAOB en overordnet beskrivelse, efter den etymologiske beskrivelse, men udenfor de nummererede betydninger hvor proprium beskrives, fx *Erik*: “manligt personnavn (under forntiden o. medeltiden ofta buret av svenska konungar)”.

<p>DIANA <i>diã³ na²</i>, sbst.¹, f.</p> <p>+ Etymologi</p> <p>1) i den romerska mytologien: namn på månens o. jaktens jungfruliga gudinna; särsk. i bildl. o. öfverförd anv.</p> <p>a) i förb. <i>Dianas öra</i>, ss. namn på en snäcka; se under ÖRA.</p> <p>b) i ssgn DIANA-APA, se nedan.</p> <p>2) [jfr holl. <i>boom van Diana</i>, t. <i>dianenbaum</i>, eng. <i>tree of Diana</i>, fr. <i>arbre de Diane</i>, mlat. (möjl. först nylat.) <i>arbor Dianæ</i> (äfv. <i>arbor philosophica</i> l. <i>philosoph(ic)alis</i> l. <i>philosophorum</i>). Benämningen är föranledd dels af ifrågavarande bildnings trädlika utseende (jfr DENDRIT), dels däraf att silfver inom alkemien o. den ä. kemien kallades <i>diana</i> (jänte <i>luna</i>, som är vanligare ätm. hos ä. sv. kemister; jfr <i>sol</i> om guld, <i>mercurius</i> om kvicksilfret). Möjl. har den urspr. personliga bet. hos ordet också något spelat in] <i>kem.</i> i förb. <i>Dianas träd</i>, namn på medelst zink l. koppar l. kvicksilfver ur silfversalters lösningar utfälldt metalliskt silfver, resp. silfveramalgam; jfr DIANA-TRÄD samt SILFVER-TRÄD. Silfret och kvicksilfret i <i>Dianas träd</i> äro i den proportion, att om båda oxiduleras, så uptaga de lika qvantitet syre. BERZELIUS i <i>VetAH</i> 1811,</p>
--

Figur 2: SAOB, udsnit af artiklen *Diana*.

Svensk ordbok (SO) er den mest konsekvente af de ordbøger vi har undersøgt. Egennavne nævnes ikke i omteksten, og ordklassen bruges ikke i ordbogsdelen. Redaktionen er med andre ord gået langt for at undgå navnestoffet. Selv de få egennavne det er lykkedes os at finde, bliver kaldt substantiver, også når de skrives med stort begyndelsesbogstav, fx *Svensson*, mens andre navne alene beskrives i appellativisk funktion, fx *eva*, *tivoli*, *paradis*.

Overordnet set følger de norske ordbøger samme mønster som de svenske: *Norsk Riksmålsordbok* (NRO) indeholder få rene proprier, og de medtages kun hvis der er noget ekstra at oplyse om, fx konnotativ betydning eller brug i faste udtryk, fx *Kristi blodsråbe*, *Kristi legemsfest*, *Kristi himmelfart*. Navne der medtages, beskrives i appellativisk funktion og behandles som substantiver. Derimod viser stikprøveopslag at almindelige proprier som *Erik*, *Birgitte*, *Buddha* osv. ikke er taget med.

Norsk Ordboks (NO) lemmatiseringspraksis er fyldigt dokumenteret, idet hele den interne redigeringshåndbog ligger frit tilgængelig på ordbogens hjemmeside¹. Heraf fremgår det at NO følger stort set samme principper som NRO: Som generel regel medtages navnestoffet ikke, kun afledninger og sammensætninger med navne, og det navnestof der er med, beskrives alene i appellativisk funktion, som personificering og for så vidt navne indgår i faste udtryk. En række stikprøvevis foretagne opslag bekræfter dette: Vi har fundet få rene proprier, en del navne i appellativisk funktion, men derudover har ordene ikke kunnet slås op.

Nynorskordboka og *Bokmålsordboka* følger samme praksis som beskrevet ovenfor ifølge vores stikprøveopslag.

1 <<http://no2014.uio.no/eNo/tekst/redigeringshandboka/redigeringshandboka.pdf>>

3. Navnestof i *Den Danske Ordbog*

3.1. Praksis i *Den Danske Ordbog* – kategorier

Efter denne rundtur i de nordiske almenordbøger vender vi tilbage til status for *Den Danske Ordbog* (DDO) og behandlingen af navnestoffet deri. Ved projektets begyndelse i starten af 1990'erne blev det diskuteret om der skulle være navne i ordbogen. Redaktionen var delt i spørgsmålet: Nogle mente at der "absolut ingen propriier" måtte være i ordbogen, andre mente at man skulle medtage "et bredt udvalg af danske og udenlandske stednavne samt danske personnavne", og en tredje gruppe mente at man skulle have lister med "de almindeligste pige- og drengenavne i Danmark" (jf. Hjorth 1994:81). En række faglige eksperter havde lige så divergerende synspunkter, hvorefter redaktionen spurgte et bredt udsnit af ordbogens kommende brugere (og bidragsydere), de såkaldte spORDhunde. Blandt de 227 besvarelser var der et snævert flertal imod navne, og konklusionen blev så at der ikke skulle tages propriier med i DDO. Dette fremgår af DDO's interne redaktionsregler:

Den Danske Ordbog medtager i princippet ikke propriier. Ikke desto mindre giver propriier af og til problemer for DDO. I enkelte tilfælde skal vi nemlig alligevel have propriier med, og i andre tilfælde er det nødvendigt klart at kunne afgrænse gruppen propriier fra andre ordklasser (substantiver). Vi har altså to hovedproblemer: *hvilke propriier skal alligevel behandles i DDO, i hvilke situationer og på hvilke måder? Og hvordan definerer vi propriier?*

I reglerne følger et mange sider langt ræsonnement om hvad der kan regnes som propriier, og om den dobbeltstatus som mange substantiver har, fx *Volvo* om bilmærket (proprium) og *volvo* om et enkelt eksemplar (appellativ).

Hvor mange proprier er så kommet med i DDO? I den nugældende onlineversion på nettet (april 2017) er der kun 31, og de er kun taget med fordi de har en udvidet betydning, betegner fiktive steder eller indgår i faste udtryk. Eksempler er *Langtbortistan*, *Pærekøbing* ('indbegrebet af en lille dansk provinsby'), *vente på Godot*, *ad Pommern til*, *fra Herodes til Pilatus*.

Til sammenligning indeholder *Ordbog over det danske Sprog* (ODS) 242 proprier, ca. 8 gange så mange, svarende til at ODS i lemmabestand og detaljeringsgrad er meget større end DDO. Principperne lader til at være nogenlunde de samme som ved DDO og NO. Et par eksempler: *Bloksbjerg* er taget med på grund af det ældre faste udtryk *at gå til Bloksbjerg* ('gå pokker i vold'). *Danevang* er et poetisk, spøgende eller ligefrem ironisk navn for Danmark, især dets natur, og *Grønnegade* er taget med som navnet på en gade i det indre København hvor der boede folk fra de jævnere samfundslag.

I afsnit 1 omtalte vi forskellige typer af proprier indenfor et kontinuum fra de mest appellativiske til de mest propriae med en midtergruppe af grænsetilfælde. I det følgende ser vi på hvordan de er behandlet i DDO.

Gruppen af eponymer, altså ord der oprindeligt er person- eller stednavne, men nu bruges med ringe eller slet ingen bevidsthed om navnet, er principielt uproblematisk for DDO. Ordene tages med efter de sædvanlige kriterier for bl.a. udbredelse, og oplysningen om navnet bliver således en rent etymologisk oplysning som fx *Jacuzzi*, der er navnet på opfinderen af boblebadet *jacuzzi*. En måleenhed for meget korte længder hedder på dansk *ångström* opkaldt efter den svenske fysiker Anders Ångström. Ordet er et appellativ der staves med lille å, og det svenske ö er fordansket til et dansk ø.

I eksemplet i figur 3 rykker vi nærmere en proprial brug. *Måne* er i udgangspunktet beskrevet som et appellativ der staves med lille m, men den første definition udpeger ét og kun ét objekt, nemlig

Jordens måne. Derfor er det også naturligt at opfatte det som et proprium og skrive det med stort M – som det er beskrevet under rubrikken “Grammatik” – og også uden pluralis. Den ikke viste betydning 2 er en udvidet betydning om lignende himmellegemer, og så er der ikke længere tale om propriel brug.

The screenshot shows the DDO entry for 'måne'. At the top, it is identified as a 'substantiv, fælleskøn' (noun, common gender). Below this, it lists the inflection 'BØJNING' as '-n, -r, -rne', the pronunciation 'UDTALE' as ['mɔ:nə], and the etymology 'OPRINDELSE' as 'norrønt *máni*, gotisk *mena* • af en rod med betydningen 'måle' • beslægtet med *måned*'. The main heading is 'Betydninger' (Meanings). The first meaning (1.) is 'det himmellegeme som kredser i en fast bane omkring Jorden' (the celestial body that orbits in a fixed path around Earth). It includes sub-sections for 'GRAMMATIK' (without pluralis; treated as a proper noun: *Månen*) and 'EKSEMPLER' (examples: 'månens bagside', 'månens overflade', 'månens diameter'). Two example sentences are provided: 'Næppe nogen fjernsynsudsendelse har været set af så mange som Apollo 11's landing på Månen i juli 1969' and 'Månen tilbagekaster Solens lys'. The second meaning (1.a) is 'månen på himlen som den ses og opleves på Jorden' (the moon in the sky as seen and experienced on Earth). It also includes 'GRAMMATIK' and 'EKSEMPLER' (examples: 'månen skinner', 'månen lyser'). Two example sentences are provided: 'Solen stod lavt nu og en bleg måne var begyndt at dukke frem' and 'Månen står op i dag kl. 20.52 og går ned i morgen kl. 8.43'.

Figur 3: Udsnit af artiklen *måne* i DDO.

Et lignende tilfælde, men med tydeligere karakter af proprium, har vi i *Folketinget*, der er navnet på det danske parlament og dermed klart et egennavn. Samtidig kan det også bruges i analogi om andre parlamenter, fx “Knesset er det israelske folketing”. Leksikografisk er problemet løst ved at gøre appellativformen *folketing* til opslagsord og behandle propriet *Folketinget* som et underopslagsord. Den samme model er brugt ved bl.a. *bibel* og *koran*, hvor de hellige skrifter Bibelen og Koranen beskrives, idet de optræder som underopslagsord.

Vi nævnte i afsnit 1 at to andre grupper af navne kan være interessante for ordbogsbrugere, men sjældent eller aldrig optræder i almene sprogordbøger. Den ene gruppe er navne hvortil der knytter sig konnotationer, udvidede betydninger osv. For eksempel er *Kreml* et symbol på den russiske stat og magtelite, og *Klods-Hans* er en klodset, men alligevel meget heldig figur – efter H.C. Andersens eventyr. Den anden gruppe (*Donau*, *Sofie* m.m.) må betegnes som “rene” navne, hvor opslagsinteressen måske mere går på at få noget at vide om floden *Donau*, hvor den løber, hvor lang den er, osv. Ved personnavne som *Sofie* kunne det være navnets betydning eller berømte bærere af navnet.

Men hvad oplyser vores sædvanlige kilde til lemmasektion, dvs. korpus? I figur 4 ser vi de mest frekvente navne i vores korпустekster fra 2016, og når man lader øjet glide nedover dem, bemærker man hurtigt hvor tidsbundet materialet er.

Brexit, Trump, Corbyn, Uber, Hareide, Aleppo, PSO, Ridersholm, DR3, Bernie, Leicester, Donald, Instagram, Froome, Mosul, Erdogan, Theresa, Panama, Netflix, Gudmundsson, Bowie, Cruz, Støjberg, Yahya, Europol, Nets, Glenn, Rio, Magnussen, Pape, Hillary

Figur 4: De mest frekvente navne i DDO's korpus 2016.

Navnene i figur 4 tegner faktisk et lynhurtigt portræt af året der gik. De første par stykker taler for sig selv, og længere nede ser vi *Aleppo* og *Mosul* som triste påmindelser om krige i Mellemøsten. For de sportsinteresserede er der *Hareide* med fornavnet *Åge*, landstræner for herrelandsholdet i fodbold, *Bowie* var blandt årets døde musikere, og så videre. Alt i alt et broget og svært billede hvis man forestiller sig at nogle af disse skal tages med i ordbogen.

En måske mere relevant kilde er nomatches, altså de søgninger der ikke giver et svar i DDO. Et udsnit af de mest frekvente nomatches indenfor navnestoffet ses i figur 5.

Rasmus, Danmark, Europa, Lars, København, Jylland, Facebook, Jan, Grønland, Sjælland, Tyskland, Århus, Ole, Aarhus, Christian, Anders, Nexus, DJØF, Odense, Emil, Mikkel, Roskilde, Politiken, Middelhavet, Østrig, Erik, YouTube, Martin, Playstation, Rasmussen, Kirsten, Oliver, Hanne, Marie, Anne, Niels, Rikke, Thor, Kasper, Mette, Jack, Jonas, Simon, Lene, Lone, Thomas, Lynne, Berlingske, Henrik, Jensen, Jes ...

Figur 5: Navne blandt de mest frekvente nomatches ved søgninger i DDO.

For at få et bedre overblik har vi inddelt listen efter navnekategori, i første omgang personnavne. I figur 6 ser vi de mest frekvente pigenavne og i figur 7 de tilsvarende drengenavne.

Kirsten, Hanne, Marie, Anne, Rikke, Mette, Lene, Lone, Drude, Camilla, Jette, Charlotte, Dorte, Heidi, Sanne, Bente, Kristine, Christine

Figur 6: Pigenavne blandt de udbredte nomatches.

Rasmus, Lars, Jan, Ole, Christian, Anders, Emil, Mikkel, Erik, Martin, Oliver, Niels, Thor, Kasper, Jack, Jonas, Simon, Thomas, Henrik, Jes, Axel

Figur 7: Drengenavne blandt de udbredte nomatches.

På begge lister finder vi overvejende almindelige danske fornavne (måske med undtagelse af pigenavnet *Drude*), men vi ved jo ikke hvorfor navnene slås op: Vil man vide noget om navnet *Rasmus* eller noget om sangeren Rasmus Seebach? *Lars* er et meget almindeligt drengenavn, men også fornavnet på vores statsminister, og interessant nok optræder hans efternavn *Rasmussen* også på listen over udbredte nomatches. Vi har ikke analyseret nomatches bestående af flere ord, men det kunne afdække den mulige interesse for at slå kendte personers navne op, altså en mere encyklopædisk tilgang til lemmaselektion.

Det encyklopædiske er netop relevant ved den næste kategori af nomatches, nemlig stednavne (figur 8).

Danmark, Europa, København, Jylland, Grønland, Sjælland, Tyskland, Århus, Aarhus, Odense, Roskilde, Middelhavet, Østrig, Levanten, Ringsted, Kosovo

Figur 8: Stednavne blandt de udbredte nomatches.

Ikke overraskende indeholder listen steder der ligger tæt på Danmark og Danmarks hovedstad, og derudover steder der omtales i medierne som fx *Kosovo*, men det er meget svært at bruge listen til udvælgelse af nye opslagsord. En farbar vej kunne være at opfatte listen som udtryk for relevante kategorier, fx verdens lande, kontinenter, have, danske øer, danske byer.

Endnu sværere bliver det når vi ser på nomatches indenfor en kategori vi her kalder institutioner, firmaer og produkter (figur 9).

Facebook, Nexus, DJØF, Politiken, YouTube, Playstation, Berlingske, Wikipedia, Decca, Dansk Kvindesamfund, TV2, Amarone, Rigshospitalet

Figur 9: Udbredte nomatches i kategorien institutioner, firmaer og produkter.

Her mærker man klart flygtighedens præg: Facebook og YouTube kan være kommet for at blive, men det mest sandsynlige er vel at de er væk om 10-20 år og erstattet af noget andet vi endnu ikke kan forestille os. Berlingske (Tidende) er den ældste danske avis med mere end 260 år på bagen, men som avismarkedet udvikler sig i disse år, kan den forsvinde.

En særlig spændende kategori er fiktionyer (jf. Farø 2005). Listen fra figur 5 indeholder ikke mange eksempler, men de er alligevel interessante på grund af deres konnotationer: *Rødhætte* (den unge uskyldige pige), *Lazarus* (den fattige og syge mand), *Løvehjerte* (mod og dristighed hos Astrid Lindgrens figurer Brødrene Løvehjerte) og *Superman* (overnaturlig styrke). I bilingvale ord-

bøger er denne kategori i særdeleshed relevant – hvad hedder fx Disneys figurer på forskellige sprog, *Anders And*, *Kalle Anka*, *Onkel Skrue* osv.? (se også Úlfarsdóttir 2017 og Farø 2017, dette bind).

Listen over frekvente nomatches indeholder også en restgruppe med navne der vanskeligt lader sig rubricere, men den antyder kategorier som historiske og politiske fænomener (*Gulag*, *Brexit*), skuespillere og musikgrupper (*Monty Python*, *Shu-bi-dua*).

I det foregående har vi været lidt inde på kriterier for udvælgelse, og det vil vi gerne uddybe. Hvis vi i første omgang ser på muligheden for at medtage personnavne i DDO, melder der sig en række spørgsmål: Hvilke typer navne – fornavne og/eller efternavne? Hvor mange skal med? Hvis man eksempelvis vil dække de 100 mest udbredte fornavne, er det så i henhold til antal bærere af navnet, til korpusfrekvens eller til forekomst på nomatchlisten? Et særligt spørgsmål er om indvandrernavne evt. skal have positiv særbehandling for bedre at afspejle mangfoldigheden i den danske befolkning i dag. Går man til statistikken over fornavne i Danmarks befolkning¹, finder man følgende pigenavne: *Selma*, *Jasmin*, *Fatima*, *Fatma*, *Yasmin*, *Ayse*, og følgende drengenavne: *Ali*, *Mohammad*, *Mohamed*, *Ahmad*, *Ahmed*, *Hassan*, *Ibrahim*. De ligger mellem nr. 150 og 500, men hvor langt skal man gå ned i statistikken – de 1000 mest udbredte?

Når man først har udvalgt de personnavne der skal tages med, må man tage stilling hvilke oplysninger der skal gives om dem. Det virker rimeligt i hvert fald at oplyse om kategorien (fornavn, efternavn, pigenavn, drengenavn) og om etymologi. Mindre sikkert er det om man skal oplyse om fx statistik (antal bærere af navnet) og “gode historier” om kendte bærere. Og skal kendte personer som fx H.C. Andersen, Karen Blixen og Helle Thorning-Schmidt have deres egne artikler med encyklopædiske oplysninger?

1 <<http://www.danskernesnavne.navneforskning.ku.dk/Topnavne.asp>> (januar 2017).

3.2. Prøveartikler

Vi vil i det følgende præsentere nogle eksempler på hvordan DDO i fremtiden ville kunne behandle nye kategorier af navnestoffet; til sammenligning vil vi indledningsvis se på hvordan *Nudansk Ordbog* (NDO) tidligere har behandlet personnavne.

Sofia el. **Sofija** – [efter *Sofiakirken*, af kvindenavnet (helgennavnet) *Sophia* (se under *Sofie*)]
So'fie KN – [fra tysk *Sophie* af latin og græsk *Sophia* = græsk *sophía* visdom (jf. *filosofi*)]

Figur 10: Artiklerne *Sofia* og *Sofie* fra NDO (1990).

I figur 10 ser vi at NDO (1990) medtager kvindenavnet (KN) *Sofie* og giver etymologiske oplysninger. I figuren får vi desuden artiklen *Sofia/Sofija*, som er navnet på hovedstaden i Bulgarien, men det får vi altså ikke at vide i denne udgave af NDO (denne oplysning er medtaget i NDO 2000, hvor *Sofie* til gengæld er udeladt).

Sofie egennavn - også i formen **Sophie**

UDTALE [so'fiə]

OPRINDELSE via tysk *Sophie* af græsk *sophia* 'visdom', jf. *Sofus*; almindeligt helgennavn

Betydninger

kvindenavn – båret af 18.104 kvinder i Danmark (2016); almindelige varianter: *Sofia*, *Sophia*; almindelig kortform: *Fie*; almindelige dobbeltnavne: *Anne-Sofie*, *Ann-Sofie*, *Sofie-Amalie*; Se også [Wikipedia](#), [Danmarks Statistik](#)

Hos pigerne er *Sofie* det hyppigst hørte navn: – *Sofie* er ét af de dér hundrede år gamle navne, der nu er kommet tilbage

Efter kun to år på førstepladsen er *Emma* blevet afløst af *Sofie* som det mest populære pigenavn. 30 ud af 1.000 piger født i 1. halvår 2000 fik navnet *Sofie*, oplyser Danmarks Statistik

Dagen er årets 135. og hedder *Sophie*. Den har navn efter den hellige *Sofie*, som blev dræbt som martyr engang i kristendommens tidlige tid

Sofia – eller variationer af navnet såsom *Sophia*, *Sofie* og *Zsófia* på ungarsk – er det mest populære pigenavn i ni lande, deriblandt *Rusland*, *Mexico*, *Estland*, *Chile* og *Italien*

Figur 11: Prøveartikel for *Sofie* i DDO.

I figur 11 ses et bud på hvordan pigenavnet *Sofie* kunne behandles i DDO. Vi prøver at følge den generelle model for DDO-artikler med ordklasse og en meget almindelig variantform først. Dernæst følger udtale og etymologi under overskriften “Oprindelse”. Overskriften “Betydninger” kan måske virke misvisende her, for er ‘kvindenavn’ en betydning? For de fleste brugere er oprindelsen vel svaret på hvad fx *Sofie* betyder. I forhold til artiklen i NDO (1990) har vi suppleret med faktuelle oplysninger om antallet af bærere, almindelige varianter, en kortform og nogle almindelige dobbeltnavne med *Sofie*. Der er også indsat links til Wikipedia og Danmarks Statistik for de brugere der vil vide mere, og man kunne derudover tænke sig andre links. Citaterne afspejler her ikke

Lego © egennavn – også i formerne **lego**, **LEGO**
UDTALE [*ˈleɡo*]
OPRINDELSE 1934 – dannet ved sammentrækning af ordene *leg* og *godt*, sammenfaldet med latin *lego* ‘jeg samler’ blev man først opmærksom på senere.

Betydninger

1. (erh) privat, familieejet virksomhed med hovedsæde i Billund, grundlagt af Ole Kirk Kristiansen i 1932 og især kendt for produktion af legoklodsen, som blev lanceret i 1958; SE OGSÅ [Wikipedia](#)

For ti år siden var LEGO truet på livet. I dag er selskabet den mest succesfulde og beundrede legetøjsproducent i verden

Lego går efterhånden hånd i hånd med Star Wars. Fire videospil og adskillige byggesæt hvert år siden samarbejdet med George Lucas startede i 1999 er det blandt andet blevet til for den danske legetøjsproducent

I modsætning til IKEA forstår LEGO at lave anvisninger, man kan finde ud af

1a. byggeklodser af plastic der i forskellige former og farver kan bygges sammen vha. et særligt system af knopper og rør; SYN legoklodser

lege med lego

Du kender det sikkert: Du kommer hjem fra en lang dag på arbejdet og finder drengeværelset druknet i Lego. Røde, gule, grønne og blå klodser flyder over det hele

Han kan også passe sig selv med lego, togskiner og puslespil

Der er også Felippa på ti år, der satte alt sit LEGO til salg for at få råd til en elektrisk guitar.

Figur 12: Prøveartikel for *Lego* i DDO.

typisk sprogbrug (hvad de ellers oftest gør i DDO), men giver primært supplerende oplysninger om fx navnemåde og helgeninden Sofie.

Figur 12 viser som eksempel et bud på hvordan en artikel på firmanavnet *Lego* kunne se ud. Dele af den (betydning 1) ligner en leksikonartikel med oplysninger om hovedsæde, grundlægger og diverse årstal, mens betydning 1a viser den udvidede og appellativiske brug om byggeklodserne, og her har vi et sprogligt argument for at tage ordet med i en ordbog, jf. de tidligere anførte eksempler *Klods-Hans* og *Kreml*.

Som et sidste eksempel på denne type “nye” ordbogsartikler i DDO giver vi et stednavn, landet *Sierra Leone* (figur 13).

Sierra Leone egennavn
UDTALE [sja.ɹe.lə'ɔ:nə]

OPRINDELSE via spansk *sierra leona* fra ældre portugisisk *serra lyoa* ‘løvebjergene’ af *serra* ‘bjergkæde’ og *lyoa* ‘løvinde’; navngivet af portugisiske opdagelsesrejsende i midten af det 15. århundrede, angiveligt pga. den brølende torden de hørte i bjergene.

Betydninger

(geg) land ved den vestafrikanske kyst, med Freetown som hovedstad og omkring 6 mio. indbyggere (2013); SE OGSÅ [Wikipedia](#), [Gyldendals Store Danske Encyklopædi](#)

Sierra Leone er et land med et ungt demokrati, guld i undergrunden og en udbredt fattigdom, som på hver sin måde udfordrer befolkningen

Sierra Leone ligger i Vestafrika ud til Atlanterhavet og grænser mod nord og øst op til Guinea og mod sydøst mod Liberia

Figur 13: Prøveartikel for *Sierra Leone* i DDO.

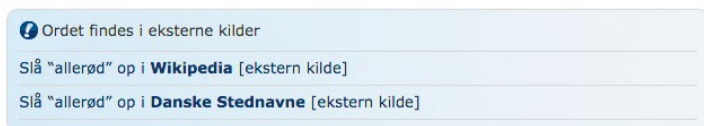
Artiklen er forsynet med en fyldig etymologi; til gengæld er definitionen kort med få, men ret præcise oplysninger, fx om indbyggertal, en oplysning der som nævnt i afsnit 1 kræver vedligeholdelse. Også i denne artikel er der indsat links til eksterne kilder og et par velvalgte citater med supplerende oplysninger. Vi forestiller os at

denne skabelon vil kunne bruges til et afgrænset felt som fx alle verdens lande.

De eksterne kilder er noget vi i det hele taget er ret interesserede i, og vores holdning til dem har nok ændret sig (se Sørensen, Lorentzen & Trap-Jensen 2015). Tidligere mente vi at det gjaldt om at beholde “kunderne” inde på vores eget site, men i takt med den øgede sammenkædning af resurser, også på vores egne sider, er tiden måske moden til at hjælpe brugeren videre til forhåbentlig relevant information. Når vi for eksempel ikke har en artikel på stednavnet *Allerød* (mindre by i Nordsjælland), kan vi i stedet henvise til nogle eksterne kilder som vi har tillid til – og hvor vi i forvejen har adgang til lister over inventaret, så vi ikke henviser forgæves (se figur 14).

Eksterne kilder

Figur 14: Henvisning til de eksterne kilder Wikipedia og Danmarks Stednavne.

4. Afsluttende bemærkninger

Som afrunding på de ovenstående undersøgelser og betragtninger vil vi gerne understrege at der i skrivende stund ikke er truffet nogen beslutninger om at inkludere mere navnestof eller henvise til relevante eksterne kilder. Men det er et ønske i redaktionen, og data fra afsnit 3.1 viser også at brugerne lader til at have en forventning om at finde navne i *Den Danske Ordbog*. Måske bliver det en realitet i en kommende projektperiode.

Litteratur

Ordbøger og andre opslagsværker

Bokmålsordboka: <ordbok.uib.no> (august 2017).

Danmarks Stednavne: <<http://danmarksstednavne.navneforskning.ku.dk/>> (august 2017).

DDNO = *Den Danske Netordbog*. Online under <ordbogen.com> (august 2017).

DDO = *Den Danske Ordbog*. Online: <ordnet.dk/ddo> (august 2017).

Moths ordbog. Online: <mothsordbog.dk> (august 2017).

NDO (1990) = *Politikens Nudansk Ordbog*. 14. udgave. København: Politikens Forlag A/S.

NDO (2000) = *Politikens Nudansk Ordbog med etymologi*. 1. udgave. København: Politikens Forlag A/S.

NO = *Norsk Ordbok. Ordbok over det norske folkemålet og det nynorske skriftmålet* (1966-2016). Oslo: Samlaget. Online: <no2014.uio.no> (august 2017).

NRO = *Norsk Riksmålsordbok I-VI* (1937-95). Oslo: Kunnskapsforlaget.

Nynorskordboka: <ordbok.uib.no> (august 2017).

- ODS = *Ordbog over det danske Sprog*. Online: <ordnet.dk/ods> (august 2017).
- SAOB = *Svenska Akademiens ordbok*. Online: <saob.se> (august 2017).
- SO = *Svensk ordbok utgiven av Svenska Akademien* (2009). Stockholm: Norstedts (i distribution).
- Wikipedia: <da.wikipedia.org> (august 2017).

Anden litteratur

- Becker-Christensen, Christian (2013): Nudansk Ordbog 1953-2010. I: *Nudanske Studier* 2013, 66-96.
- Farø, Ken (2005): Fiktionnymer i bilingval leksikografi. I: *Nordiske studiar i leksikografi* 7. Oslo: Nordisk forening for leksikografi, 120-132.
- Farø, Ken (2017): Navnes funktionelle relevans i tosprogsleksikografien: typologi og diskussion. I: *LexicoNordica* 24 (dette bind).
- Hartmann, R.K.K. (2013): Mixed Dictionary Genres. I: Rufus H. Gouws, Ulrich Heid, Wolfgang Schweickard & Herbert Ernst Wiegand (red.): *Dictionaries. An International Encyclopedia of Lexicography: Supplementary Volume: Recent Developments with Focus on Electronic and Computational Lexicography*, Berlin/Boston: De Gruyter Mouton, 381-393.
- Hjorth, Ebba (1994): Hvilke konsekvenser har brugersociologien for Den Danske Ordbogs udformning? I: *LexicoNordica* 1, 77-87.
- Pruvost, Jean (2002): Du lexicographe Pierre Larousse (XIXe s.) à la Maison Larousse (XXe-XXIe s.). I: *International Journal of Lexicography*, 15:1, 38-54.
- Sørensen, Nicolai Hartvig, Henrik Lorentzen & Lars Trap-Jensen (2015): Dealing with “unwanted words” in an online dictionary – a non-invasive strategy. Foredrag ved *eLex 2015 – electronic*

lexicography in the 21st century: Linking lexical data in the digital age <<https://elex.link/elex2015/videos>> (august 2017).

Úlfarsdóttir, Þórdís (2017): Proprier som opslagsord – kriterier for almenordbøger. I: *LexicoNordica* 24 (dette bind).

Lars Trap-Jensen
ledende redaktør
Det Danske Sprog- og
Litteraturselskab
Christians Brygge 1
DK-1219 København K
ltj@dsl.dk

Henrik Lorentzen
seniorredaktør
Det Danske Sprog- og
Litteraturselskab
Christians Brygge 1
DK-1219 København K
hl@dsl.dk